

Marta Kocjan - Barle

Pravopisna prva pomoč

Slovenian Spelling First Aid Kit

Povzetek

Članek prikazuje nekatera za rabo pomembna pravopisna dejstva (kratice in okrajšave, prevzete besede, pregibanje tujih lastnih imen, tvorjenje svojilnih pridevnikov iz njih, zapisovanje dvo- in večbesednih zemljepisnih imen, razlikovanje vezaja in pomišljaja), jih na kratko definira, komentira in povzema v preglednicah. Ker je v *Slovenskem pravopisu 2001* marsikaj za uporabnika zapleteno ali premalo jasno, skuša čim bolj razložiti, kako kaj razumeti, kako si sam pomagati ali kaj je med dvema pravopisnima možnostma bolje izbrati.

Abstract

The article deals with some facts (abbreviations, loan words, the inflection of foreign proper names and the formation of possessive adjectives derived from them, the writing of two (or more) word geographic names, the distinction between the hyphen and dash) that are very important for the use in spelling. It briefly defines them, comments on them and summarizes definitions in tables. Since many of the spelling explanations in the *Slovenski pravopis 2001* (*The Slovene Spelling Dictionary*, 2001) are for many users too sophisticated and vague, this article tries to define how to understand something how, to help yourself and how to select the better choice between two spelling options.

Po izidu novega *Slovenskega pravopisa 2001*, ki poleg Pravil, prvič izdanih 1990, vključuje tudi Slovar, si uporabniki ne moremo povsem oddahnuti: ne najdemo vsega, kar nas pušča v dvomih, zato se zdi še vedno nujno, poznati nekatera pravopisna pravila in zakonitosti, da si lahko pomagamo sami.

Pravopisna načela in spremembe nasproti pravopisu iz leta 1962 so bila načeloma postavljena že v *Pravilih 1990*. Ponatisi in dopolnjene izdaje so nekatera pravila rahlo spremenili, in vsa skupaj naj bi se odrazila v slovarskem delu. Načeloma se je to res zgodilo, a pravopisem se je tudi marsikaj izmuznilo. Moj namen seveda ni prikazati teh pomanjkljivosti (omenjam jih, kolikor je zaradi razlage potrebno), ampak se ustaviti ob nekaterih za splošno rabo pomembnih dejstvih,

jih na kratko komentirati in povzeti v preglednicah.

Slovenski pravopis 2001 vključuje dve veliki poglavji: v prvem, *Pravilih*, nas na 231 straneh v 1262 členih pouči o rabi velikih in malih črk, zapisovanju prevzetih besed, ločil, pisanju skupaj oziroma narazen in deljenju (vse to je del pravopisa v ožjem pomenu besede) ter prikaže posamezna poglavja iz glasoslovja, oblikoslovja, besedotvorja in zvrstnosti (del pravopisa v širšem pomenu besede); v drugem delu, *Slovarju*, besede prikazuje s pisnega, glasovno-naglasnega, skladenskega in zvrstno-stilnega stališča, pri manj znanih z identifikacijskega in deloma pomenskega stališča.

V svojem članku se osredotočam na tista pravopisna poglavja oziroma pravila, ki sem jih pojasnjevala na predavanjih prevajalcem.

Kratice in okrajšave

Kratice so samostalniki, nastali iz (navadno) začetnih delov besed ali besednih zvez, okrajšave pa deli (navadno začetni) zapisane bsede ali besedne zveze. Oboje skupaj navadno imenujemo krajšave.

Kratice

Pravila so v vseh svojih izdajah (torej tudi v *SP 2001*) omenjala (čl. 120–122), da »/z/ velikimi črkami pisana kratična imena lahko prehajajo med navadna lastna ali občna imena in se takrat temu primerno izgovarjajo in tudi pišejo, tj. z veliko začetnico samo, če so lastna«. Poleg tega v čl. 122 navajajo, da imena tipa *Unesco* ali *UNESCO* »rajši sklanjamo v navadni pisni obliki lastnih imen: *Unesco Unesca Unescu* ipd.«.

Slovar za istovrstne kratice ponuja zdaj eno (npr. *áids -a*), zdaj drugo rešitev (npr. *HÍV HÍV-a* tudi *HÍV -*), zdaj tretjo (npr. *Éfta -e* in *ÉFTA-E*, *Náto -a* in *NATO-A* – celo z različnima kvalifikatorjema *in* in *tudi*), zdaj četrto re-

šitev (npr. *ÚNCTAD ÚNCTAD -a* in *Únctad -a* [kt], *UNÉSCO -A* in *Unésko -a* [sk]). Po mojem se je vendarle najbolje držati v Pravilih začrtane smeri. Kratice, ki so »težko« izgovorljive (npr. *SDS*) ali pa so sicer lahko izgovorljive, saj so enozložne (npr. *FRI*, *CVI*, *STA*), a niso podobne našim običajnim samostalnikom, ter kratice iz velikih in kake male črke (npr. *PiČ*, *BiH*) pregibamo tako, da končnico zapišemo za vezajem, kolikor se kratica končuje na govorjeni soglasnik (npr. v roditelju *SDS-a*, *PiČ-a* tudi *PiČ -*, *BiH -* tudi *BiH-a*), ali končnico dodamo podaljšani osnovi, kolikor se kratica izgovarja na naglašeni samoglasnik (npr. *CVI CVI-ja* – tu je osnova po zgledu drugih podobnih samostalnikov podaljšana z -j-); nekatere tega tipa se ne pregibajo (npr. mednarodna oznaka za Slovenijo *SI -* [sɛi in ɛʃi]).

Če je kratica po zgradbi podobna običajnim slovenskim samostalnikom (t. i. kratičnica), potem jo tako tudi zapisujemo, z rabo začetnice pa le določamo, ali gre za lastno ime (npr. *Efta Efte*) ali občno besedo (npr. *pid pida*,

KRATICE

Imenovalnik	Rodilnik	Imenovalnik	Rodilnik
Lahko izgovorljive		Težko izgovorljive	
Na soglasnik			
<u>moškega spola</u>			
<i>Nuk</i> ALI <i>NUK</i>	<i>Nuka</i> ALI <i>NUK-a</i>	<i>EKG</i> [ékágé]*	<i>EKG-ja</i> TUDI <i>EKG</i>
<i>aids</i> ALI <i>AIDS</i>	<i>aidsa</i> ALI <i>AIDS-a</i>	<i>OZN</i> [óžéén]	<i>OZN-a</i>
		<i>OZN</i> [óžènnə]	<i>OZN-ja</i>
Na samoglasnik			
<u>moškega spola</u>			
<i>Nato</i> ALI <i>NATO</i>	<i>Nata</i> ALI <i>NATA</i>	<i>STA</i> [èstéá]	<i>STA-ja</i> ** TUDI <i>STA</i>
<i>Sazu</i> ALI <i>SAZU</i>	<i>Sazuja</i> ALI <i>SAZU-ja</i> TUDI <i>SAZU</i>		

* *SP* kratice zapisuje le z enim naglasom, vendar ozka o in e pri težko izgovorljivih kraticah dokazujeta, da pri kraticah pogosto izgovarjamo vsak zlog posebej, zato so tako naglašene tudi v preglednici.

** Podstava kratice *STA* (*Slovenska tiskovna agencija*) je ženskega, sama kratica pa moškega spola; zaradi končnega -A in zavesti o pomenu podstave pogosto nastopa kot samostalni ženskega spola, ki sodi v 3. žensko sklanjatev, to pomeni, da je v vseh sklonih enaka (*STA -*), njen spol pa je razviden šele v povedi (*STA je poročala o dogodku.*).

aids aidsa, zapisan tako kot že dolgo znani *laser laserja*). V glavnem se v rabi tako tudi ravna, le pregibanje ni vedno pravilno. Zapisovanje takšnih kratičnih poimenovanj s samo velikimi črkami narekuje razvezavo kratice na podstavo (npr. v NUK izgovorimo ali beremo »v Narodni in univerzitetni knjižnici«). Spol in število kratice in kratičnih po-

imenovanj skoraj vedno narekuje oblika, le pri zelo znanih kraticah tudi podstava (npr. pri SAZU jedro besedne zveze, tj. akademija: *naša Sazu je ...*, pri ZDA jedro besedne zveze, tj. države: *ZDA so ...*). Če k temu dodamo še pravilo, da se zveze dveh kratice (npr. ZRC SAZU, VS OZN, IC AMZS) pišejo narazen, vemo že vse potrebno.

Okrajšave

Pravila govorijo o okrajšavah na koncu poglavja. Pisanje skupaj oziroma narazen (čl. 594–598). Iz ene besede jih večinoma tvorimo tako, da jo okrajšamo na začetno črko ali črke, iz dveh ali več besed pa ravno tako, le da se nekatere stalne okrajšave iz te skupine po tradiciji pišejo, kot bi jih tvorili iz ene same besede (npr. *in drugi* > *idr.*). Zapomniti si je treba, da več okrajšav skupaj pišemo s presledkom (v spodnji preglednici je zaradi opozorila označen s spodnjo črtico, tj. *_*) za vsako okrajšano sestavino: *univerzitetni diplomirani inženir arhitekt* > *univ. dipl. inž. arh.* V čl. 596 je rečeno, da »/z/loženke okrajšamo tako, da okrajšane dele pišemo brez odmika, vendar tudi z vezajem, če je tako pisana neokrajšana beseda, npr. *l. r.* (*lastnoročno*), *lit. zg.* (*literarnozgodovinski*), *rim. kat.* (*rimskokatoliški*); *c.-kr.* (*cesarsko-kraljevi*), *rus.-slov.* (*ruskoslovenski*)«. Skratka: v prvem primeru imamo opraviti z okrajšavami iz podredne, v dru-

gem pa s tistimi iz priredne zloženke (vezaj v njih pomeni 'in').

Mnogi od nas moramo pri svojem delu uporabljati predpisane okrajšave za višje- in visokošolsko ter akademsko izobražene posameznike. V slovarskem delu *SP 2001* nekatere okrajšave niso dovolj dobro rešene ali so glede na predpis v *Uradnem listu* z dne 20. 7. 1999 po nepotrebnem dvojnične. Tako pri okrajšavi *oec.*, ki v *SP 2001* pomeni 'ekonomijo' in 'ekonomski', ne pa 'ekonomista', ni nobene napotitve na *ekon.* s sicer enakim pomenom. Zato bo v rabi *univerzitetni diplomirani ekonomist* pravopisno pravilno zapisan *univ. dipl. oec.*, to pa ne bo ustrezalo predpisu v *Uradnem listu*, ki navaja *univ. dipl. ekon.* Po drugi strani pri *arch.* (ta stoji za *arhitekta*, ne *arhitekturo*) vendarle najdemo usmeritev na *arh.* – tu le za *arhitekta* –, pri *ing.* pa ni nobene razlage, ampak le usmeritev na *inž.* (za *inženirja*).

OKRAJŠAVE

Iz ene besede

s piko

profesor > *prof.*

gospa > *ga.*

z vmesno piko (in brez presledka)

lastnoročno > *l. r.* /podredna zloženka/
severovzhoden > *s. v.*

z vmesno piko in vezajem (in brez presledka)

slovensko-francoski > *slov.-fr.* /priredna zloženka/

Iz besednih zvez

brez vmesne pike

na primer > *npr.*

med drugim > *mdr.*

z vmesno piko (in s presledkom)

tega leta > *t. l.*

družba z omejeno odgovornostjo > *d. _o. _o.*

Prevzete besede

Od tujke do prevzete besede

Pravila so postavila dokaj jasne temelje za prevzemanje besed iz drugih jezikov. V slovarskem prikazu so pravopisci sledili rabi ter tu in tam kršili svoja lastna načela (npr. pri zapisovanju kitajskih lastnih imen), ali so uvažali nepotrebne dvojnice (npr. *weekend* in *vikend*, namesto *vikend*), ali pa so ponujali kalkirane prevode že ustaljenih sposojenk, na primer pri poimenovanju strok (za *petrologijo kamninslovje*). Tako moramo uporabniki krmariti med različnimi rešitvami in sami izbirati. Na prvi pogled se zdi, da je treba za odločanje, ki naj bi bilo v duhu našega jezika, poznati le nekaj temeljnih pravil, konkretno pa je stvar zaradi precejšnjih razlik med jeziki mnogo bolj zapletena in od nas zahteva kar nekaj znanja.

V svoj jezik prevzemamo na eni strani občne besede, na drugi lastna imena. Razlikovanje med tema dvema skupinama je nujno, saj za vsako od njih veljajo druga pravila. Enaka delitev je pomembna tudi pri domačih besedah: za občne besede veljajo dokaj stroga in ustaljena pravila zapisovanja, za lastna imena velja, da jih pišemo na primer z veliko začetnico, v nekaterih primerih pa upoštevamo tudi narečne posebnosti ali osebne želje.

Občne besede, ki zaradi različnih potreb prodirajo v slovenščino iz tujih jezikov, v prav začetni fazi zapišemo kar po tujih pravopisnih pravilih; navadno jih sprva niti ne mislimo stalno uporabljati (npr. *e-mail*) in so bolj pomoč v stiski, ko nove pojavnosti ne znamo poimenovati v lastnem jeziku. Ko je tuja beseda enkrat med nami, je navadno odvisno od jezikovne zmožnosti govorcev in piscev, kaj se bo z njo dogajalo: najbolj ustvarjalni jo bodo skušali nadomestiti z novo tvorjeno besedo (t. i. novotvorjenko, npr. *računalnik za computer*, *notesnik za note-book*), drugi si bodo, če tuja beseda kaj takega seveda omogoča, pomagali z dobesednim prevodom (to

pomeni, da bodo tvorili kalk, npr. *e-pošta*), tretji bodo brez večjih težav tujo obliko zapisali po naših pravopisnih pravilih za zapisovanje občnih besed (nekateri temu rečejo, da gre za načelo srbsko-hrvaškega jezika Piši, kot govoriš, npr. *džez*, *džus*), najbolj nedomisljeni in konservativni bodo vztrajali pri izvirni obliki (npr. *show*, *rugby*), pogosto z izgovorom, da izvirnega pomena zaradi njegove povednosti v slovenščini sploh ni mogoče izraziti (npr. *CD* se po njihovem ne da nadomestiti z *zgoščenko*) ali da je domači zapis videti smešen, saj se pokriva z domačo besedo (npr. *rok* za angleški *rock* z roditeljskim množino samostalnika *roka*, enota *ohm*, zapisana kot *om*, s tovarnjakom *om*), najbolj zadrti in nevešči pa je niti pregibati ne bodo upali ali ji bodo pritaknili sklonsko končnico z vezajem (npr. *Lumière Lumière-a* namesto *Lumière* ali *Lumièrja*). In vendar smo se Slovenci v jezikovnem razvoju bolj ali manj uspešno in skladno z naravo svojega jezika spoprijemali z vdorom tujega (npr. za *argentum vivum* smo našli prevod *živo srebro*, zapisali *volfram*, *akvalunga*, *nikotin*, *mansarda*) in včasih iz praktičnih razlogov dali prednost tujki pred domačinko (npr. *dioksidu* pred *dvokisom*, *heksametru* pred *šestomerom*).

Tuja lastna imena

Tujim lastnim imenom smo Slovenci namenili drugačno usodo. Podomačena imena, ki smo jih vsi srednje dobro izobrazeni navedeni govoriti in zapisovati (npr. *Bruselj*, *Sena*, *Temza*, *Ajšhil*, *Tales*), pustimo tokrat ob strani in si oglejmo druge skupine. V eno sodijo lastna imena, nekatera zemljepisna in predvsem stvarna, ki jih prevajamo (npr. *Združene države Amerike*, *Reka sv. Lovrenca*, *Dvojčka*, *Sen kresne noči*), v drugo pa dve podskupini lastnih imen: v prvi so imena iz latiničnih pi-

sav, t.i. polcitatna imena, ki jih prevzemamo natančno taka, kot so v izvornem jeziku (npr. *Washington, Curie, James, Velásquez, Brašov*), v drugo pa imena iz nelatiničnih pisav (npr. cirilske, arabske, hebrejske, kitajske, japonske). Polcitatna imena se ob vstopu v slovenščino le deloma bolj ali manj poslovenijo, in sicer v govoru (npr. [vášinkton]) in pregibanju (npr. *Curie Curieja*). Zanje velja, da jih izgovarjamo le z glasovi (fonemi), ki jih pozna slovenščina, pri čemer upoštevamo tudi pravorečna pravila, ki veljajo za položaje, v katerih se znajdejo (npr. v položaju pred samoglasnikom, kjer ne moremo izgovarjati npr. dvo-ustničnega *u*-ja, izgovarjamo angleški priimek *Wilde* kar [vájld-] – končni vezaj označuje nezveneči izgovor končnega soglasnika, ki je potem v odvisnih sklonih zvoneč).

Navidezno lažje je prevzemanje imen iz nelatiničnih pisav. Na videz zato, ker z njimi ni težav, ko so enkrat prevzeta in prav zapisana. Da pa jih lahko prevzamemo, moramo poznati najprej mednarodno prečrkovanje, ki mu po preglednicah v pravopisu ali našem vedenju poiščemo ustrezne slovenske glasove in jih zapišemo z ustreznimi črkami.

Ob vsem povedanem mora strokovnjak za posamezno področje poznati še pravopisna pravila o zapisovanju velike začetnice. Načelno v našem pravopisu velja, da občne besede pišemo z malo, lastna imena pa z veliko začetnico. Spet je pomembno vedeti, kdaj lastno ime zaradi prenosa pomena preide v občno besedo in se spremeni tudi zapis. Podobno se dogaja s svojilnimi pridevniki, ki spet zaradi prenosa pomena v nekaterih be-

PREVZETE BESEDE IN BESEDNE ZVEZE

Vrsta prevzete besede	Razvojna faza	Zgled
Občne besede		
Sposojenke	povsem prilagajene slovenščini	<i>fant, čokolada, bombon, figa, revija, eksplozija, arhitekt, informacija, operacija, parfum, rezultat, hokej, ekvator, pasulj, izolirati, oranžen, inteligenten</i>
Tujke	tuji zapis	<i>computer, note-book, CD, jazz, juice, rugby, show, rock, punk, curry, jeans, -, - ohm (< G. S. Ohm), watt (< J. Watt), becquerel (< H.-A. Becquerel)</i>
	podomačeni zapis	<i>kompjuter, -, cede, džez, džus, ragbi, šov, rok, pank, kari, džins, dioksid, heksameter om, vat, bekerel</i>
	novotvorjenka	<i>računalnik, notesnik, zgoščenka, -, -, -, -, -, -, -, -, *dvokis, *šestomer Baux /fr. kraj. i./ > boksit — Levant /dežela ob v. sredoz. obali/ > levant /v. veter v Sredoz./ — puška Kalašnikova > kalašnikovka</i>
Lastna imena		
Podomačena	povsem prilagajena	<i>Bruselj, Lozana (in Lausanne), Čikago (in Chicago), Sena, Temza, Ajshil, Tales, Lodž, Krakov</i>
Prevedena		<i>New Zealand > Nova Zelandija — La Manche > Rokavski preliv (in Rokav) — San Pietro in Vincoli > Sv. Peter v verigah — San Giorgio > Sv. Jurij — Twins > Dvojčka</i>
Polcitatna		
- iz latiničnih pisav	tudi z diakritiki	<i>Lumière, Velásquez, Görlitz, Angoulême, Brašov, Times, Vogue</i>
- iz nelatiničnih pisav		<i>Đilas /srb. politik/, Ćosić /srb. pisatelj/ — Krupskaja > Krupska /rus. revolucionarka/ — Xian /kit. mesto/ > Šjen — Zhou /kit. dinastija, tudi Džou/ > Čov</i>

sednih zvezah preidejo med vrstne pridevnike. Prenos pomena v teh primerih se zgodi, preprosto povedano, ko se na primer po osebnem imenu ne vprašamo več, kdo je to, ampak, kaj je to (npr. *Dobermann* > *doberman*, *Cognac* > *konjak*, *Diesel* > *dizel*, *Becquerel* > *bekerel*, *Zois* > *cojzit*, *Curie* > *kiri*), po pridevniku pa ne več, čigavo je to, ampak kakšne vrste je (npr. *rootsovo pihalo* in seveda *Rootsovo pihalo*). Pomagalo odpove pri zemljepisnih imenih (npr. *Cognac* > *konjak*), saj se po njih sprašujemo, kaj je to. Če torej vemo, da svojilnost pomeni pripadnost neki osebi, njeno lastnino,

potem lahko postane jasna razlika med na primer besedno zvezo *Kerrovo ime* in *kerrova konstanta*. Ker načelno vrstne pridevnike zapisujemo z malo začetnico, se pravopis trudi poenotiti zapis z malo začetnico tudi pri vrstnih oblikah pridevnikov iz lastnih imen, ki so sicer po obliki podobni svojilnim (npr. *hardyjeva sklopka*, *lorentzeva sila*, *hertzev dipol*). V strokah tega načela večinoma ne upoštevajo in tudi takšne vrstne pridevnike pišejo z veliko začetnico (npr. *Cooleyjeva anemija* v novem *Slovenskem medicinskem slovarju*).

Pregibanje tujih lastnih imen

Zaradi narave našega jezika (njegove pregibnosti) moramo tudi tuja imena pregibati, na primer sklanjati, pri čemer si najpogostejše pomagamo z analogijo. Postopek je takle: poznati moramo izvorni izgovor imena, nato ime zapišemo »fonetično« (izberemo slovenske foneme, ki se najbolj približujejo tujim), poiščemo tujemu imenu podoben domači samostalni ali lastno ime, ugotovimo sklanjatveni vzorec, ki velja za izbrani samostalni, in potem tako sklanjamo tudi tuje ime (npr. *Beaufort* [bofór] – z *Beaufortem* [z bofórjem] sklanjamo tako kot *motor* – z *motorjem*, *Rameau* [ramó] *Rameauja* [ramója] kot *rolo* – *roloja*). Podobno si pomagamo pri tvorbi svojilnih (vrstnih) pridevnikov iz lastnih imen, le da nam za podstavo rabi roditeljsko množino tujega imena (npr. *Kochi Kochov* > *Koch- + -ov* > *Kochov*, *Lelouchi Lelouchev* > *Lelouch- + -ev* > *Lelouchev*), ki se pogosto pokriva z množinsko roditeljsko obliko.

Za pravilno zapisovanje moramo seveda poznati še pravopisna pravila za zapisovanje odvisnih sklonov in za tvorbo oblik (npr. svojilnih ali vrstnih pridevnikov iz lastnih imen) pa še pravila o podstavi in njenem prilagajanju slovenščini. Izgovor namreč pogosto narekuje tudi zapisovanje; na primer črke (tj. dve ali več črk za en glas) *ch* v nemškem priimku *Koch* je nekaj drugega, tj. [h], kot ista črkovna skupina v francoščini, na primer v *Lelouch*, tj. [š], to pa pomeni, da zaradi glaso-

vne in ne pisne podobe za vsakega izberemo drugačno orodniško končnico (*-om* oz. *-em*: s *Kochom* in z *Lelouchem*) ali pridevniško obrazilo (*-ov* ali *-ev*: *Kochov* in *Lelouchev*). Dobro se moramo poučiti o tem, kdaj na primer v odvisnih sklonih opustimo t.i. nemi *e* (takrat, kadar ne vpliva na izgovor pred njim stoječega soglasnika) in kdaj ga ne (takrat, kadar vpliva na izgovor pred njim stoječega soglasnika ali je del pisnega večglasnika, tj. enega glasu, npr. [i], zapisanega z dvema ali več črkami, npr. *-ie*).

To oblikoslovno-besedotvorno poglavje je gotovo eno najtežjih v našem pravopisu, saj se pogosto srečujeta dve nasprotji: po tujih, etimološko-zgodovinskih načelih zapisano tuje ime iz nepregibnega jezika ter slovenski, v precejšnji meri kar fonetični zapis besed in pregibna narava slovenskega jezika. Dodatno težava seveda povzroča naša zgodovinska odločitve, da bomo imena iz latiničnih pisav v nasprotju z nekaterimi drugimi slovanskimi jeziki zapisovali po tuje. Kot manjše pomagalo naj rabijo naslednjo preglednico.

Preglas

Preglas je premena glasu *o* z *e* v določenih položajih, in sicer za **govorjenimi** č ž š dž *c* in *j* se *-om/al/* spremeni v *-em/al/*, za č ž š dž in *j* pa *-ov, -ova, -ovo* v *-ev, -eva, -evo*.

PREGLAS

Kje se pojavlja	Končnice in pripone	Drugo
Samostalniki		
moškega spola	-em, -ema	<i>z vrtcem(a), z Božem(a)</i>
srednjega spola (1. skl.)		<i>s poljem(a), z licem(a)</i>
Svojljni pridevniki		
moškega spola	-ev	<i>križev, jakopičev, stričev</i>
srednjega spola	-evo	<i>stričevo</i>
Pripونا		
nedoločniška	-ev-a-	<i>reševati, sklicevati</i>
medpona	-e-	<i>srečelov, morjeplovec</i>

V rabi že pri domačih imenih preglas pogosto povzroča težave, zato so napake v nekaterih primerih kar pogoste (npr. *srečolov*, s *Srečom* namesto *srečelov*, s *Srečem*), pri tujih pa se to dogaja skoraj praviloma (npr. *nismo*

videli Abrucov namesto ... *Abrucev*). Tudi v tem primeru si moramo pri tujih imenih pomagati z analogijo; kako to storimo, prikazuje naslednja preglednica.

ORODNIK EDNINE LASTNIH IMEN MOŠKEGA SPOLA

Osn. na glas	Zapis		Samostalnik v imenovalniku in orodniku ednine*	
	Slov.	Tuji	Slov. in podomačeni	Tuji
-[č]	č	ć, ci, cz, ch, tsch ipd.	<i>Pétrič</i> <i>s Pétričem</i>	<i>Karadžić [káradžič] – s Karadžićem [káradžičem]</i>
-[ž]	ž	ges, j, zs ipd.	<i>Mikuž</i> <i>z Mikužem</i>	<i>Georges [žórz-] – z Georgesem [žórzem]</i> <i>Cluj [klúz-] pred Clujem [klúžem]</i>
-[š]	š	sch, sh, ch, s, sz ipd.	<i>Úroš</i> <i>z Úrošem</i>	<i>Garmisch [gármiš] – pred Garmischem [gármišem]</i> <i>András [ándraš] – z Andrásem [ándrašem]</i> <i>Soares [soáreš] – s Soaresem [soárešem]</i>
-[dž]	dž	ge, gy, j ipd.	<i>kólidž</i> <i>pred kólidžem</i>	<i>Nagy [nádž-] – z Nagyem [nádžem]</i> <i>George [džórdž-] – z Georgeem [džórdžem]</i>
-[c]	c	z, tz ipd.	<i>Fránc</i> <i>s Fráncem</i>	<i>Franz [fránc] – s Franzem [fráncem]</i> <i>Fritz [fríc] – s Fritzem [frícem]</i>
-[j]	j	y, i, ilh, ly, ille, gne [nj], ll [lj] ipd.	<i>Nikoláj</i> <i>z Nikolájem</i>	<i>Hyundai [hjúndaj] – s Hyundaiem [hjúndajem]</i> <i>Anouilh [anúj] – z Anouilhem [anújem]</i> <i>Montaigne [montênj] – z Montaignem [montênjem]</i> <i>Llull [ljúl] – z Llullem [ljúllem]</i>

* Po tem vzorcu se lahko pregibajo tudi moška imena na -a, ki sicer sodijo v obe sklanjatvi, prvo in drugo (*Cavazza [kaváca]* s *Cavazzem [kavácem]* in s *Cavazzo [kaváco]* – *Hoxha [hódža]* s *Hoxhem [hódžem]* in s *Hoxho [hódžo]*), čeprav se v tem sklonu pri nekaterih imenih rabijo raje oblike iz 1. moške sklanjatve (npr. s *Cavazzem [kavácem]*).

Lastna imena moškega spola

1. moška sklanjatev

Andersen [ándərsen] Andersena

Breu [brój] Breua [brója]

Joyce [džójs] Joycea [džójsa]

-ce > -[s] -cea > -[sa] (vpliv na soglasnik)

Mike [májk] Mika [májka]

-e > -[ø] (brez vpliva na soglasnik)

Dominique [dominik] Domíniqua [dominika]

-e > -[ø] -ue -[u]

Disney [dízni] Disneyja [díznija]

-ey > -[i] -eyja -[ija]

Z netipično nenaglašeno končnico

Čile Čila

Brando Branda

Cézanne [sezán] Cézanna [sezána]

-e > -[ø] (brez vpliva na soglasnik)

Kotzebue [kócebu] Kotzebueja [kócebuja]

-ueja -[uja] (del pisnega večglasnika)

Monterrey [monterej] Monterreya [monterēja]

-ey > -[ej] -eya > -[eja]

Oostende Oostenda ali Oostendeja

Marlborougha [mólboroja] Marlborough [mólboro]

Iliescu [ilijěsku] Iliesca ali Iliescuja

Svojljni pridevniki na -ov/-ev iz tujih lastnih imen moškega spola

Iz lastnih imen moškega spola

Buda [búda] – Budi Bud- (rodilnik množine)
> Bud- + -ov > Budov (kot Švara m > Švarov)

Beli Belega > roman Belega /Iz pridevniške oblike imen ne delamo svojljne oblike pridevnika, ampak namesto njega uporabljamo rodilnik./

Kreisky Kreiskega ALI Kreiskyja (avstr.) > politika Kreiskega ALI Kreiskyjeva politika

Iz lastnih imen moškega in ženskega spola

Dagmar m > Dagmarjev : Dagmar ž > Dagmarin

Imena z nespremenjeno osnovo (v govoru in/ali pisavi)

Maurice [moris] > Mauriceov [morisov-] (na nemi -e, ki ne vpliva na izgovor pred njim stoječega soglasnika)

Daneu [daněv-] > Daneuov [daněvov-] (na črkovni sklop)

Anouilh [anúj] > Anouilhev [anújev-] (na črkovni sklop)

Descartes [dekárt] > Descartesov [dekártov-] (na nemi črkovni sklop)

Imena s skrajšano osnovo (v govoru in/ali pisavi)

Russell [rásəl] > Russllov [ráslov-]

Carlyle [kárlajl] > Carlylov [kárlajlov-] – Maistre [méstər] > Maistrov [méstrov-] (na nemi -e)

Imena s podaljšano osnovo (v govoru in/ali pisavi)

Bloy [bloá] > Bloyjev [bloájev-] – Marie [marí] > Mariejev [maríjev-]

Halley [héli] > Halleyjev [hélijev-] – Hardy [hárdi] > Hardy- + -j- + -ev > Hardyjev [hárdijev-]

Artaud [artó] > Artaudev [artójev-] ALI Artaudov [artójev-]

Giscard [žiskár] > Giscardev [žiskárjev-] ALI Giscardov [žiskárov-]

Guy (angl.) [gáj] > Guyev [gájev-] (Končni -y izgovarjamo kot -[j], zato podaljšava osnove ni potrebna.) – Guy (fr.) [gí] > Guyjev [gíjev-] (Končni -uy izgovarjamo kot -[i], zato osnovo podaljšamo.)

Imena s skrajšano ali podaljšano osnovo

Cimabue [čimábue] Cimabua [čimábua] > Cimabuov [čimábuov-]

Cimabue [čimábue] Cimabueja [čimábueja] > Cimabuejev [čimábuejev-]

Premene

Frisch [fríš] > Frisch- + -ev > Frischev [fríšev-]

Lorentz [lórenc] > Lorentzev [lórenčev-] ALI Lorenčev [lórenčev-] /Glas [c] se zaradi jotacije spremeni v [č]./

Genet [žoné] > Genetev [žanêjev-] ALI Genetov [žanêjev-] > Geneteva igra

Serge [sêrž-] > Sergeev [sêržev-] > Sergeevi starši
— Montaigne [monténj] > Montaignev [monténjev-]
> Montaignevi esaji

Marc [márk] > Marcov [márkov-] > Marcova
slika : Maurice [morís] > Mauriceov [morísov-] > Mauriceovi starši

Lastna imena ženskega spola

1. ženska sklanjatev (na -a, -ev + mati, hči; v rodilniku na -e)

Rodilnik ednine

Deborah (angl.) [débra] Debore [débre]
Salonskaja > Salonska: Salonska Salonske Salonski ...

Rodilnik množine

Silvia [sílviya] — Silvij
Lea — Lej
Goa — Goj
Perugia [perúdža] — Perugi [perúdz-]

3. ženska sklanjatev (imena tujega izvora, tudi starogrška lastna imena na -o in -e, ime na na govorjeni samoglasnik, vendar ne na -a, ali soglasnik sklonov ne izražajo z glasovnimi končnicami)

Na govorjeni samoglasnik (razen na -a) oz. glasovne končnice

(Nika Nike Niki ...) TUDI Nike Nike Niki ...
Jenny (angl.) [džéni] Jenny (angl.) [džéni]
Marie (fr.) [marí] Marie (fr.) [marí]
Marlene (nem.) [marléne] Marlene (nem.) [marléne]

Na govorjeni soglasnik oz. neglasovne končnice

Ines Ines
Faye Faye [fêj]
Ruth [rút] Ruth [rút] ... ali Ruth [rút] Ruthe [rúte] ... /podomačeno: Ruta/
Marguerite [margerít] Marguerite [margerít]
Marguerite [margerít] ...
ali Marguerite [margerít] Marguerite [margeríte]
Margueriti [margerítí] ... /domače: Margerita/

Svojlilni pridevniki na -in iz tujih lastnih imen ženskega spola

Maria [marija] — Marij (rodilnik množine) > Marij- + -in > Marijzin

Osnova, podaljšana z -j- (v govoru in/ali pisavi)

Kathy [kétí] > Kathyjin [kétijin]
Lotie [lótí] > Lotiejin [lótijin]
Lea [lêja] > Lejin [lêjin] ALI Lein [lêjin]
Sue [sjú] > Suejin [sjújin] ALI Suein [sjújin]
Renée [rənê] > Renéjin [renêjin] ALI Renéin [rənêjin] /Nemi -e odpade, osnova pa se podaljša z -j-./

Skrajšana osnova (v govoru in/ali pisavi)

Christine (nem.) [kristíne] > Christinin [kristínin] — Sapfo > Sapfin

Christine (fr.) [kristín] > Christinin [kristínin]
Deborah [débra] > Deborin [débrin] /osnova na govorjeni -a in nemi, le pisni soglasnik/

Nespremenjena osnova (v govoru in/ali pisavi)

Mirjam > Mirjamin

Posebnost

Mitzi [míci] > Mitzin [mícín] /vzporednica z imeni na -a, zato ni *Mitzijin, kakor bi moralo biti po zgledu Kathy Kathyjin; podobno Christine > Christinin/

Zemljepisna imena

V obdobju od izida Pravil 1990 do SP 2001 smo se že seznanili z eno največjih novosti našega pravopisa, tj. zapisovanjem naselbinskih imen. Ker jih je v slovarskem delu SP 2001 vključenih precej in ker so se nove izdaje atlasov že ravnale po predpisanih pravilih, v rabi ne bi smelo biti večjih težav. Zaradi imen krajev, ki niso vključena v SP 2001, in ker veliko ljudi meša med seboj naselbinska in nenaselbinska imena, je treba predstaviti osnovna načela za zapisovanje dvo- in večbesednih zemljepisnih imen in opozoriti na težja mesta.

Za neprvo sestavino v naslebinskih imenih velja, da se piše vedno z veliko začetnico, kolikor ta sestavina ni predlog ali besede mesto, trg, vas (ves, vesca), selo (sela, selce ipd.). Naštet besede, ki si jih moramo zapomniti, odgovarjajo tudi na vprašanje, kaj so naselbinska imena: to so torej mesto, trg (večje urbanizirano naselje), vas in zaselek. K nenaselbinskim imenom sodijo vsa druga zemljepisna imena (npr. imena celin, voda, gorovij), tudi deli naselij (npr. uli-

ce, trgi) in imena objektov. Zanje velja, da nepravilno lastnoimensko sestavino pišemo z veliko, občnobesedno pa z malo začetnico. Največ težav pri pisanju teh imen izhaja iz nepoznavanja poimenovanega (npr. v primeru *Zgornja Soška dolina* moramo vedeti, da obstaja še lastno ime *Soška*

dolina, sicer bi se to pisalo *Zgornja soška dolina*, ob *Severnem ledenem morju* pa ne obstaja **Ledeno morje*). Kadar nenaselbinsko ime postane sestavina naselbinskega imena, ohrani svojo obliko nespremenjeno (npr. *Dolenja vas pri Mirni Peči Šentilj v Slovenskih goricah*).

ZAČETNICA V DVO- IN VEČBESEDNIH ZEMLJEPISNIH IMENIH

Naselbinska

Katera so	Neprva sestavina = velika začetnica	Neprva beseda <i>vas</i> , <i>mesto</i> , <i>trg</i> , <i>selo</i> , <i>naselje</i> in predlog = mala začetnica
mesto	<i>Slovenj Gradec</i>	<i>Novo mesto</i> , <i>Ravne na Koroškem</i>
trg (= 'urbanizirano, mestno ipd. naselje')	<i>Ivančna Gorica</i> , <i>Gornji Grad</i>	<i>Črna na Koroškem</i> , <i>Stari trg pri Ložu</i> , <i>Šentilj v Slovenskih goricah</i>
vas	<i>Črni Potok</i> , <i>* Mali Lipoglav</i> , <i>Dolenja Trebuša</i> , <i>Velika Loka</i>	<i>Dolenja vas</i> , <i>Mala vas pri Grosupljem</i> , <i>Spodnja vesca</i> , <i>Črni Vrh nad Idrijo</i>
zaselek	<i>Mačkin Hrib</i>	<i>Uršna sela</i> , <i>Spodnje selce</i> , <i>Ivanje selo + Ribiško naselje</i>

Nenaselbinska

Katera so	Neprva sestavina = lastno ime = velika začetnica	Neprva sestavina = občno ime = mala začetnica
vsa, razen naselbinskih	<i>Julijske Alpe</i> , <i>Južna Amerika</i>	<i>Črni potok</i> , <i>* Postojnska jama</i> , <i>Črna gora</i> , <i>Kočevski rog</i> , <i>Goriška brda</i> , <i>Ljutomersko-Ormoške gorice</i> , <i>Bela krajina</i>
deli naselij	<i>Ulica Jožeta Jame</i> , <i>Cesta Andreja Bitenca</i> , <i>Cesta v Zeleni log</i>	<i>Rožna dolina</i> , <i>Mestni trg</i> , <i>Ulica bratov Učakar</i> , <i>Ulica borcev za severno mejo</i> , <i>Trg francoske revolucije</i>
imena poslopij idr. objektov	<i>Sv. Jurij</i> (= 'cerkev sv. Jurija'), <i>Nebotičnik</i>	<i>Stara trta</i> , <i>Čevljarski most</i> , <i>Slovenika</i>

* Pisna podoba nas pri zapisovanju zemljepisnih imen ne sme zavesti: enako pisana imena lahko poimenujejo tako naselbinsko (npr. *vas Črni Potok*, *Ptujska Gora*) kot nenaselbinsko ime (npr. *potok z imenom Črni potok*, *gora z imenom Ptujska gora*).

Dve vrsti pomišljaja in vezaj

Veliko pišočih in vse pogosteje tudi tehnični uredniki ne ločujejo več pomišljaja in vezaja. Vzrokov za to je več, med drugim tudi različne samodejne nastavitve na računalnikih (navadno po angleškem pravopisu).

SP 2001 ločuje po oblikovni plati dve vrsti pomišljaja (kratkega, sestavljenega iz dveh vezajev, in dolgega, sestavljenega iz treh vezajev) in vezaj (ta je na tipkovnici). Vsakemu od ločil predpisuje tudi določene skladienske in neskladienske vloge, določa zapis skupaj z okolico (stičnost) ali s presledkom od nje (nestičnost). Pomišljaj je lahko enodelni (izpustni, tj. rabljen npr. namesto končnih treh pik), odstavečni, ki lahko pri odstavčnem naštevanju zamenjuje številke ali črke, narekovajni, rabljen namesto narekovaja v dvogovoru, in

predložni, rabljen namesto predlogov *od ... do*) ali dvodelni (oklepajni, tj. rabljen namesto predklepaja in zaklepaja). Za obvladovanje pravilne rabe je treba poznati kar nekaj skladnejše in pravopisnih pravil. Povzemata jih obe naslednji preglednici.

In še nasvet: da se ne bi med pisanjem na računalniku mučili s tipkanjem kode, je za kratkega najbolje uporabljati dva vezaja, za dolgega pa tri, potem pa jih s pomočjo menija s funkcijo Uredi/Edit + Zamenjaj/Replace spremeniti takole: v pogovornem okencu v vrstici Najdi/Find natipkamo tri vezaje (---), v vrstici Zamenjaj/Replace pa s kodo ALT + 0151 dobimo dolgi pomišljaj (—), pritisnemo na tipko Zamenjaj vse/Replace All in računalnik nam samodejno pretvori vezaje v dol-

gi pomišljaj; enako velja za kratki pomišljaj menjavo pa mora seveda priti za dolгим, ko-
(-), le da je koda ALT + 0150, na vrsto za za- likor v besedilu uporabljamo oba.

POMIŠLJAJ**Enodelni in dvodelni pomišljaj**

Raba	Zgled
Nestični kratki – = tipkamo -- + presledek: <i>mmm – mmm</i> /koda ALT + 0150/	
poudarjeno ločuje ali označuje nasprotje (namesto vejice)	<i>Mini formati besedila – maksi ideje in modrosti.</i> (Delo)
poudarjeno ločuje pristavčno pojasnilo (namesto dvopičja)	<i>Seks, droge in rokenrol – to so prepovedane reči, sin moj.</i> (Delo)
za zaznamovanje spremembe skladišnega naklona	<i>Pogledal je okrog – le kam se je pes skril? – Ugajati ali zavajati – sinonim za vzgajati?</i> (Delo)
zamolk (namesto treh pik)	<i>Od kod si se pa vzel, ti –</i>
izpust glagolske oblike	<i>Ivan Mrak – velik obstranec</i> (Kronika) – <i>Mestni park – pljuča in okras Maribora</i> (Delo)
namesto oklepajev	<i>Življenje žal – ali na srečo – ni na posodo.</i> (Delo)
namesto odstavčne številke, črke	<i>V vednost:</i> <i>– direktorju(,)</i> <i>– pomočniku direktorja(,)</i>
namesto narekovajev	<i>– Tole pa lepo diši, je rekel.</i> <i>– Izvoli, pojej.</i>
v pomenu 'med ... in'	<i>razmerje država – mesto – pogajanja Slovenija – Gatt</i>
v pomenu 'minus' oz. 'manj'	<i>12 – 9 = 3</i>

Nestični dolgi – = tipkamo --- + presledek: *Mmm. – Mmm.* /koda ALT + 0151/

med nepovezanimi stavki *Bodi mož beseda. – Ni vse med, kar je sladko.* (Vox, nemški)

Stični kratki – = tipkamo -- brez presledka: *mmm–mmm*

namesto predlogov od ... do /izgovarjamo	<i>1990–96</i>
tudi do ali ga ne izgovarjamo/	<i>8.00–15.00</i>
	<i>80–100 km/h</i>
	<i>avtocesta Celje–Maribor</i>
	<i>naveza Peterle–Stanič–Polajnar</i>
v pomenu 'minus' oz. 'manj'	<i>–5 stopinj Celzija</i>

VEZAJ

Raba	Zgled
Stični	
kratka črtica brez presledka: <i>mmm–mmm</i>	
v pomenu 'in'	<i>vzletno-pristajalna steza – sladko-kisla omaka</i>
raznorodnost	
– številke + črke	<i>50-litrski bojler – v 15-ih dneh – SI-1000 Ljubljana</i>
– velike + male črke	<i>B-kategorija – LDS-ovski podmladek – v SDS-u</i>
– male črke + beseda	<i>d-mol, izgovoriti s k-jem</i>
na koncu dela besede	<i>eno- in dvostopenjski – hard- in softer – 5- in 6-vrstični</i>
v besednih in večštevilčnih sklopih	<i>biti-tu-in-zdaj</i> <i>02010-276634672</i>

Nestični

mala črtica s presledkom: <i>mmm–mmm</i>	
v dvojnih imenih	<i>Gozd – Martuljek, Kal – Koritnica</i>
med prvotnim in privzetim priimkom	<i>Jelka Gošnik – Godec</i>
med osebnim imenom in vzdevkom	<i>Andrej Rozman – Roza</i>